

„CONSTITUȚIA CĂRVUNARILOR” ȘI DREPTURILE OMULUI

Prof. univ. dr. Emerit Nicolae V. DURĂ

Universitatea Ovidius din Constanța

Academia Oamenilor de Știință din România

Academia Națională a Georgiei

E-mail: nicolaedidimos@yahoo.com

ABSTRACT: The “Constitution of the Cărvunari” and human rights.

The text of the Constitution of the Cărvunari provides us with insight into several aspects of the legal life of Romanians and how its authors perceived and defined the human rights, including the right to freedom of religion of other ethnicities who were forced by various circumstances to seek refuge in the Romanian Principalities.

Historical and legal documents attest to the fact that foreigners enjoyed from the locals, the Romanians, hospitality and good coexistence, which allowed them to own property and profess their own religious beliefs, leading to unity in diversity, nourished by the spirit of cohabitation in the spirit of tolerance and hospitality.

The text of the Constitution of the Cărvunari, which was initially presented to the ruler of Moldavia, Ioniță Sandu Sturdza, in the form of a “Memorandum” with a view to implementing social reforms, remains for lawyers, historians, theologians, sociologists etc. an edifying testimony regarding the legal regime of human rights in Moldova in 1822.

Keywords: *rights, religious freedom, religious tolerance, social emancipation*

Introducere

În anul 1821, prin Revoluția lui Tudor Vladimirescu „apusul vechiului regim”, în „întruchiparea sa fanariotă”¹, devenea o realitate concretizată în

1 D. Berindei, „Revoluția din 1821 în Principatele Române”, în *Istoria Românilor*, ed. a II-a, vol. VII, tom I, Ed. Enciclopedică, București, 2015, p. 34.

„Cererile norodului”, adică ale poporului, redactate în 48 de articole, care au fost considerate de un ziar britanic, din *illo tempore*, „o constituție”².

Printre altele, în textul acesteia s-a cerut și interzicerea celor „șase dăjdii” puse de Caragea Vodă, printre care și cele ale „dijmăritului”³ și „vînăriciului”⁴, care deși fuseseră desființate de Constantin Mavrocordat prin Constituția sa din 1741, totuși, aceste biruri au continuat să fie prevăzute în numeroase Legiuri promulgate de domnii fanarioți.

În anul 1822, Poarta otomană a admis „restabilirea domniilor pămâtenene” și „excluderea grecilor din funcțiile civile și ecleziastice”⁵. În consecință, la 1/13 iulie 1822 au fost numiți domni pămâteneni în ambele Țări românești, dar ingerințele străine – rusă, habsburgică și otomană – au agravat situația socio-politică a acestora.

Aceasta a fost situația politică în care au fost redactate și Memoriile adresate de boierii români atât Rusiei, cât și Porții, și în acest context a apărut și „Memoriul” sau „Constituția Cărvunarilor” în anul 1822, în al cărui Proiect, redactat de un grup de boieri moldoveni progresiști conduși de Ioniță Tăutu, s-a cerut printre altele „restabilirea domniilor pămâtenene”, abrogarea „Legiurii Caragea” și a „rangurilor înalte bisericești”, care trebuiau să fie „rezervate pămâtenilor”⁶.

Memoriul boierilor progresiști prezentat domnitorului Moldovei Ioniță Sandu Sturdza, ca „proiect de constituție pe baza căreia ar fi trebuit guvernat Principatul Moldovei”⁷, n-a fost însă recunoscut ca text constituțional al Țării Moldovei atât de boierii țării, cât și de cele două puteri imperiale ale vremii, Turcia și Rusia.

Cu privire la Memoriul alcătuit de boierii români progresiști din Moldova s-a afirmat că aceștia au fost „convinși de ideile Revoluției franceze ..., și de Iluminismul european”⁸. Or, în realitate, deși autorii Constituției Cărvunarilor au fost animați de ideile Revoluției franceze, totuși, ei

2 D. Berindei, *Revoluția din 1821 în Principatele Române ...*, p. 35.

3 D. Berindei, *Revoluția din 1821 în Principatele Române ...*, p. 35.

4 D. Berindei, *Revoluția din 1821 în Principatele Române ...*, p. 36.

5 G. Platon, „Restaurarea domniilor naționale (1821-1828)”, în *Istoria Românilor*, ed. a II-a, vol. VII, tom I, ..., p. 57.

6 D. Berindei, *Revoluția din 1821 în Principatele Române ...*, p. 35-36.

7 C. P. Zamfirache, *Prima constituție modernă din istoria românilor. Ce-și doreau progresiștii moldoveni acum 200 de ani?*, https://adevarul.ro/stiri-locale/botosani/prima-constitutie-moderna-din-istoria-romanilor-1967995.html#google_vignette

8 C. P. Zamfirache, *Prima constituție modernă din istoria românilor ...*

au fost pe deplin conștienți că acestea nu puteau prinde contur într-un text constituțional în Principatul Moldovei, fiindcă, la vremea aceea, cu aceste idei erau familiarizați dor câțiva tineri școliți la Paris, și apoi atât Poarta otomană – sub protecția căreia se aflau Principatele Române – cât și celelalte două puteri imperiale, Rusia și Austria, nu admiteau vehicularea unor asemenea idei, și cu atât mai puțin inițierea unor reforme sociale.

Cât privește Iluminismul, profesorul Vlad Georgescu remarca cu îndreptățire faptul că, în Principatele Române, între anii „1750-1831 ... ultima și cea mai importantă caracteristică a gândirii socio-politice” a fost Iluminismul⁹, care la români n-a fost însă perceput ca o „gândire socio-politică”, ci mai degrabă ca o „justificare teoretică, filosofică”. Așa s-ar explica și faptul că în mediul cărturarilor români, din vremea aceea, au fost vehiculate „concepțe tradițional-medievale sau creștine”¹⁰ care nu au fost îmbrăcate „într-o uniformă ideologică”¹¹.

Iluminismul, curent ideologic și cultural a cărui perioadă se înscrie în Franța între anii 1715-1789, este un rezultat al curentului umanist al Renașterii. Prin intermediul acestui curent s-a promovat raționalismul, care a cunoscut și „epoca Rațiunii”, și al cărui spirit este reprezentat în chintesența sa în Enciclopedia lui Denis Diderot.

Acest Raționalism s-a caracterizat în Apusul Europei și printr-un vădit caracter laic, anti-religios și anti-clerical, pe care însă nu-l întâlnim în Iluminismul din Principatele Române, și n-a fost promovat nici de Academii domnești, care, ca și în Universitățile din Apus, îndeosebi cele din Germania, au fost centre ale Iluminismului care au promovat libertatea de gândire și cultura umanistă (filosofie, litere, artă etc.).

În Principatele Române din epoca anilor 1750-1831 avem deci de-a face cu un Iluminism de substanță filosofică, și nu cu unul cu caracter ideologic, sau cu un „Iluminism reformator”¹². Doctrina iluminismului a fost de altfel promovată în Țările Române prin dascălii de limbă greacă și română de la Academia din Iași, înființată de Ghica Vodă în anul 1675 (N. Iorga), și de la Academia din București (înființată în anul 1707). În aceste Academii patronate de Domnitorii Principatelor Române (Țara Românească și

9 V. Georgescu, *Political Ideas and the Enlightenment in the Romanian Principalities (1750-1831)*, Columbia University Press, New York, 1971, p. 191.

10 V. Georgescu, *Political Ideas and the Enlightenment ...*, p. 191.

11 V. Georgescu, *Political Ideas and the Enlightenment ...*, p. 192.

12 V. Georgescu, *Political Ideas and the Enlightenment ...*, p. 192.

Moldova), filosofia lui Aristotel¹³ a fost transmisă prin intermediul comentariilor lui Teofil Coridaleu (cca 1574-1646), de care s-au folosit și discipolii săi la cursurile universitare de la respectivele Academii.

Și, totuși, în literatura de specialitate s-a reținut faptul că Constituția Cărvunarilor este „prima constituție modernă din istoria românilor” în textul căreia „erau pentru prima dată enunțate drepturi și libertăți cetățenești”¹⁴ preluate din textul Declarației drepturilor omului și ale cetățeanului din anul 1789, inclusă ulterior la începutul Constituției Franței din 3 septembrie 1791.

Printre altele, în Preambulul Constituției Republicii franceze se menționa și faptul că „ignorarea, uitarea și disprețuirea drepturilor omului sunt singurele cauze ale nenorocirilor publice și ale corupției guvernelor”, fapt pentru care „reprezentanții poporului francez, constituiți în Adunare națională, ..., au hotărât să expună, într-o Declarație solemnă, drepturile naturale, inalienabile și sfinte ale omului”, pe care respectiva Adunare națională nu le recunoștea și declara în numele sau în fața lui Dumnezeu – așa cum făcuseră odinioară autorii Constituțiilor imperiale bizantine – ci „în fața și sub auspiciile Ființei supreme” (Preambul)¹⁵.

Cercetători avizați, care au examinat textul celor 77 de articole ale Constituției Cărvunarilor, au constatat și faptul că textul acesteia n-a preluat întocmai textul din Declarația franceză din 1789, și, în plus, lipsesc multe dintre prevederile acesteia, ca, de exemplu, „lipsește desființarea privilegiilor boierești”, ceea ce anula de fapt „orice posibilitate de reformă socială serioasă”¹⁶.

Această realitate ne confirmă faptul că impactul declarației revoluționarilor francezi din anul 1789 a fost doar unul de natură ideatică, și că lipsa oricărei mențiuni despre desființarea privilegiilor boierești sau a unor reforme sociale serioase ne trimite în mod sigur la textul vechilor Așeză-

13 C. Noica, „Aristotelismul și Principatele Române în sec. XVII-XVIII. Pentru valorificarea filozofică a lui Teofil Coridaleu”, în *Studiile clasice în România*, IX (1967), p. 263 sq.

14 C. P. Zamfirache, *Prima constituție modernă din istoria românilor ...*

15 *Constituția Republicii franceze din 4 octombrie 1958*, trad. A. Ciobanu-Dordea, Ed. All Educational S.A., București, 1998, p. 39.

16 A. S. Faur, „Construirea românului și a națiunii române. Ideea de națiune în textele juridice și ideologice din spațiul românesc în secolul al XIX-lea”, în *Acta Musei Porolissensis*, XXXVI, 2014, p. 78.

mente ale Țărilor Române, în care aflăm consfințite și apărate numai privilegiile domnitorului, boierilor și clerului superior.

La această realitate putem adăuga și faptul că, la vremea aceea, puterile imperiale ale vremii (Turcia, Rusia și Austria) n-ar fi acceptat inițierea sau luarea unor măsuri care să ducă la reforme sociale sau la desființarea privilegiilor tradiționale, așa după cum ne atestă atât atitudinea Porții otomane ori de câte ori s-a pus problema unor astfel de reforme, cât și prevederile Regulamentelor organice¹⁷ impuse de emisarii Rusiei.

Că și Constituția Cărvunilor se înscria în tradiția gândirii politice și juridice a Așezămintelor Țării ne-o confirmă chiar principalul ei artizan, Ionică Tăutu, care – într-una din scrisorile sale – scria că Moldova avea „trebuință de Așezământuri”¹⁸, deoarece „Așezământurile staturilor se află astăzi într-un șhis silit cu pozițiile gheograficești. Învecinarea Rosiei, a Austriei, a Turciei nu poate primi aceleași lucruri ce să pot așaza în America, în Anglia, în Franța”¹⁹.

Inițial, Memoriul înaintat domnitorului Moldovei a fost elaborat de autorii săi pentru a fi aprobat ca Așezământ al Țării, fapt pentru care marele istoric A. D. Xenopol l-a denumit sugestiv „Constituția Cărvunară”.

După afirmația acelorași cercetători avizați, „cele mai de seamă prevederi” ale Constituției Cărvunilor „erau: autonomia țării; toleranța religioasă; siguranța libertății individuale; exproprierea pentru necesități de utilitate publică; puterea executivă să aparțină numai domnilor, iar cea legislativă tot lor, dar împreună cu un Sfat obștesc; păstrarea privilegiilor boierimii, care rămâne cu dreptul de a avea scutelnici, tipografie în limba patriei, supunerea ca domnului la legile țării”. Dar, „spre deosebire de alte proiecte similare de organizare, cel din aprilie 1822 prevedea reînnoirea anuală a funcționarilor, dar nu prevedea desființarea veniturilor slujbelor, precum nici a privilegiilor boierești”²⁰.

Cu toate aceste lipsuri, nu trebuie ignorat sau ocultat faptul că, în Constituția Cărvunilor, au fost totuși prevăzute în mod expres și drep-

17 C. Mititelu, „Regulamentele organice și drepturile omului”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 9, 2 (2021), pp. 70-96.

18 D. Mănuță, „Scrisori inedite de la Ionică Tăutu”, în *Anuar de Lingvistică și Istorie Literară*, XIX (1968), p. 195.

19 D. Mănuță, Scrisori inedite de la Ionică Tăutu, ..., p. 195.

20 A. Iordache, *Principatele României în epoca modernă. I. Domniile pământene și ocupația rusească (1821 - 1831)*, Ed. Albatros, București, 1996, p. 87.

turi și libertăți ale omului²¹, printre care și dreptul la libertatea de religie, ceea ce era o noutate în peisajul politico-social românesc din vremea aceea.

Constituția Cărvunarilor, prima Constituție românească de tip european, și drepturile omului

În prima Constituție modernă a Țărilor Române, adică în Constituția Cărvunarilor, au fost prevăzute și drepturi ale omului²², care – la vremea aceea – se aflau incluse și în Constituțiile altor State, dar nu li se asigura încă – prin lege – și o protecție juridică²³.

Primele norme privind drepturile omului apar în Codul lui Hammurabi (sec. XVIII a. Chr.), în care se prevedea printre altele „că oamenii nu pot fi torturați, înrobiți și nu li se poate confisca averea fără o dreaptă judecată”²⁴. Conceptele politico-juridice din acest Cod, privind drepturile omului, au fost preluate și de gândirea filosofică a grecilor antici²⁵, pentru care „omul este măsura tuturor lucrurilor” (Protagora din Abdera), iar Legea naturii, adică legea divină (divina), era considerată legea adevărată, superioară legilor omenești, și deci numai în virtutea acesteia putem vorbi despre egalitate și echitate între oameni.

21 N. V. Dură, C. Mititelu, „Human rights and their universality. From the rights of the „individual” and of the „citizen” to „human” rights”, în *Exploration, Education and Progress in the third Millennium*, Galați University Press, Galați, I, 4 (2012), pp. 103-127.

22 N. V. Dură, „Drepturile și libertățile omului în gândirea juridică europeană. De la „Justiniani Institutiones” la „Tratatul instituind o Constituție pentru Europa””, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, 1 (2006), pp. 129-151; C. Mititelu, „Contribuția corifeilor Școlii de la Salamanca la apărarea drepturilor fundamentale ale omului. Considerații și evaluări”, în *Jurnalul libertății de conștiință*, 12, 1 (2024), pp. 108-128.

23 N. V. Dură, „Drepturile și libertățile fundamentale ale omului și protecția lor juridică. Dreptul la religie și libertatea religioasă”, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, 3 (2005), pp. 5-33; F. Brașoveanu, „International protection of human rights”, în *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 2 (2012), pp. 135-137.

24 *Teoria Drepturilor Omului. Evoluția conceptelor politico-juridice privind drepturile omului*, <https://eresursedrept.wordpress.com/wp-content/uploads/2021/04/evoluția-conceptelor-politico-juridice-privind-drepturile-omului.pdf>

25 N. V. Dură, „The Right and its Nature in the Perception of the Roman Jurisprudence and of the Great Religions of the Antiquity”, în *Rethinking Social Action. Core Values*, coord. A. Sandu et al., Medimond, Bologna, 2015, pp. 517-524.

După afirmația acestor filosofi, din Școala stoicilor, care au fost de fapt cei care au pus în circulație ideea egalității universale între oamenii liberi, drepturile omului își au temeiul lor în legea naturii²⁶. De unde și faptul că, după afirmația filosofilor stoici, „oamenii se nasc egali și cu drepturi egale”, ceea ce face ca legea să nu aibă „valoare decât dacă corespunde legii universale”²⁷.

Aceiași adepți ai teoriei dreptului natural²⁸ au vehiculat și promovat – încă din Antichitate – ideea că „guvernarea lumii trebuie să fie realizată în baza dreptului natural, guvernare care izvorăște din principiul echității dependentă de divinitate”²⁹, așa după cum precizaseră și jurisconuții romani din epoca clasică a Dreptului roman (sec. I-III p. Chr.). Într-adevăr, pentru juriștii romani, din epoca lui jus Romanum antiquum, care au avut și o solidă formație filosofică, dreptul natural se identifica cu echitatea (cf. Cicero, Ulpianus etc.).

Referire expresă la dreptul natural aflăm și în textul Constituției Cărvunilor, fapt care vădește atât impactul dreptului roman, cât și al dreptului pravilnic românesc, dar – într-o măsură oarecare – și pe cel al *Declarației drepturilor omului și a cetățeanului din 1789*, în care se făcea mențiune despre „drepturile naturale, inalienabile și sfinte ale omului” (Preambul)³⁰.

Că Ionică Tăutu, autorul principal al Constituției Cărvunilor, era un adept convins și un propagator militant al doctrinei dreptului natural, ne-o confirmă nu numai textul Constituției Cărvunilor, ci și lucrarea sa intitulată „Cercare împotriva deștilor și zidirea politică întemeiată pe firea omului”, publicată în anul 1827.

Faptul că dreptul natural a fost invocat ca temei al drepturilor omului și în Dreptul pravilnic³¹ românesc este adevărat atât de textele unor Pra-

26 E. Ribca, V. Zaharia, V. Mărgineanu, *Istoria doctrinelor politice și de drept*, Ed. Museum, Chișinău, 2005, p. 21.

27 *Teoria Drepturilor Omului ...*

28 N. V. Dură, „On the nature of Law. Considerations of legal-philosophical doctrine”, în *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, 2 (2023), pp. 105-120.

29 *Teoria Drepturilor Omului ...*

30 *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789*, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789>

31 C. Mititelu, *Pravilele românești, tipărite, din secolul al XVII-lea. Infrațiuni și pedepse*, București, Ed. Didactică și Pedagogică RA, 2012, pp. 15-34.

vile din secolul al XVI-lea, ca de exemplu cele din Pravila de la Târgoviște din anul 1542 și din Pravila de la Putna din anul 1581, cât și de cele din secolul al XVII-lea, și anume Pravila de la Bistrița (Vâlcea), din anul 1618, Pravila de la Govora (1640), Pravila lui Vasile Lupu (1646) și Pravila cea Mare (Târgoviște 1652).

Despre Constituția Cărvunarilor s-a afirmat că aceasta a proclamat „pentru prima dată în istoria constituționalismului român, ..., dreptul la proprietatea privată”³², de unde și afirmația apodictică a unor juriști sau teoreticieni ai conceptelor politico-juridice că prin acest lucru s-ar fi vehiculat și legitimat doctrina liberalismului. În realitate însă, dreptul la proprietate a fost prevăzut în mod expres atât în Vechile Așezăminte ale Țării, care au avut o valoare constituțională aidoma Constituțiilor împăraților bizantini, cât și în Pravilele Țării (în manuscris sau tipărite), fără ca cineva să revendice prin aceasta legitimarea liberalismului.

În Moldova, la 1 ianuarie 1822 intra în vigoare Regulamentul organic votat de Adunarea Obștească, care prevedea și dreptul la proprietate, dar acest drept viza numai proprietatea boierilor Țării, nu și pe cel al celorlalte categorii sociale.

Cât privește Adunarea Obștească, care a fost precursora regimului parlamentar din Țările Române³³, trebuie știut faptul că în anul 1849 – în urma Tratatului de la Balta-Liman încheiat între Rusia și Turcia, – Adunările Obștești au fost înlocuite cu Divanurile de altădată, alcătuite din clerul superior și boierii „cei mari” desemnați de Domnul țării.

În literatura de specialitate, de limbă română, s-a afirmat faptul că atât Constituția lui Constantin Mavrocordat, cât și Constituția lui Ionică Tăutu, au fost influențate de doctrina Iluminismului, care ar fi venit în Țările Române pe la începutul secolului al XVII-lea din Franța, și care ar fi avut un impact considerabil și asupra actului de înființare a celebrelor Academii de la București și Iași, în care s-ar fi predat „un învățământ superior ... un adevărat iluminism”³⁴.

Dar, după afirmația reputatului filosof român, Constantin Noica, acest iluminism străin s-a întâlnit „cu iluminismul nostru, neașteptat aristotelic”, datorită discipolilor filosofului Coridaleu care au predat la cele

32 *Teoria Drepturilor Omului ...*

33 A. Arseni, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Chișinău, 1997, p. 190.

34 C. Noica, *Aristotelismul și Principatele Române în sec. XVII-XVIII ...*, p. 253.

două Academii, și prin care românii au dat „o replică demnă să fie înscrisă în istoria filosofiei”³⁵.

Preluând afirmația lui Nicolae Iorga, conform căreia învățământul universitar de la Academia din Iași a început în anul 1675 datorită domnitorului Gheorghe Duca, filosoful român învedera – prin scrisul său autorizat – că la ambele Academii (București și Iași) s-a predat „un învățământ cu adevărat de nivel universitar, întru nimic mai prejos de cel din Italia ori Germania timpului”³⁶, care a avut într-adevăr și „un caracter luminat și raționalist”³⁷.

Că, la vremea aceea, la cele două Academii din Țările Române cunoașterea „Adevărului” se făcea prin intermediul celor două căi, și anume prin „Credință” și „Rațiune”³⁸, inclusiv la cursurile universitare predate în aceste instituții de învățământ superior de teologi, filosofi și istorici (greci și români), este o realitate adevărată și de mărturiile istorice ale Țării privind istoria învățământului universitar european și românesc.

În primele două Constituții române, adică Constituția lui Mavrocordat (1741) și Constituția Cărvunilor (1822), autorii lor au invocat ca temelie, în privința drepturilor omului, doctrina dreptului natural de sorginte creștină, și nu doctrina vehiculată de adepții doctrinei politico-filosofice a Iluminismului, prezentă în Țările Române de la finele secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea.

În Țările Române, Constituția lui Mavrocordat din 1741 a fost prima lege fundamentală care a purtat denumirea de Constituție. La sfârșitul epocii fanariote apărea însă o altă Constituție redactată de tinerii care studiaseră prin Occident (Franța, Anglia, Italia etc.), și care aveau să fie denumiți „cărvunarii moldoveni”. Aceștia au dorit să implementeze în Principatul lor ideile vehiculate de Revoluția franceză din 1789 pentru a iniția și întreprinde reforme radicale atât în domeniul vieții sociale a acesteia, cât și în privința organizării conducerii și administrării Țării.

Prin textul acestei Constituții, autorii ei au izbutit să pună capăt nu numai spiritului unei culturi exclusiviste, de limbă greacă și slavonă, ci să

35 C. Noica, *Aristotelismul și Principatele Române în sec. XVII-XVIII ...*, p. 255.

36 C. Noica, *Aristotelismul și Principatele Române în sec. XVII-XVIII ...*, pp. 260-261.

37 C. Noica, *Aristotelismul și Principatele Române în sec. XVII-XVIII ...*, p. 261.

38 N. V. Dură, C. Mititelu, „Conceptiile unor filosofi musulmani din secolele IX-XII despre cunoașterea „Adevărului” prin „Credință” și „Rațiune””, în *Jurnalul libertății de conștiință*, 12, 2 (2024), pp. 808-837.

ofere poporului și un text constituțional care să prevadă drepturile și libertățile omului³⁹. Unii dintre acești tineri progresiști au fost comisul Ionică Tăutu și vornicul Iordache Drăghici, care, printre altele, au copiat dintr-un tratat de drept public „Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului”⁴⁰.

Despre data de 13 septembrie 1822 – când a fost publicată Constituția Cărvunarilor – un istoric român scria că aceasta poate fi socotită „ca una din cele mai importante date din istoria noastră”⁴¹, fiindcă această Constituție ar fi „cea dintâi încercare de a da consistență tendințelor liberale a firii românilor și principiilor democratice”⁴².

O astfel de percepție l-a determinat pe juristul Dimitrie Vasiliu Barnoschi să conchidă că, raportându-se la această Constituție din 1822, Constituția de la 7 februarie 1741 a lui Constantin Mavrocordat, sau mai bine zis „Marele Hrisov” al acestuia, „nu are caracterele unei constituții moderne”⁴³. Într-adevăr, Constituția lui Mavrocordat nu întrunește condițiile cerute de textul unei Constituții moderne, fiindcă aceasta a apărut în etapa premodernă a Constituțiilor europene, dar are caracterul unei Constituții de tip european, care nu a făcut însă abstracție nici de gândirea juridică a legislației bizantine.

De altfel, nimeni nu poate nega faptul că textul Constituției din 1741 a avut valoarea constituțională a unui Așezământ sau al unei Legi fundamentale a Țării, întrucât autorii ei au ținut seama nu numai de spiritul iluminist al epocii lor, ci și de vechile norme cutumiare ale țării, care, alături de Pravile⁴⁴, au fost cele două izvoare ale oricărui Hrisov sau Așezământ domnesc.

Cei care contestă Constituției de la 1741 statutul ei de lege fundamentală, recunosc însă faptul că „românii au avut legi consuetudinare înaintea legilor scrise și paralele cu ele”⁴⁵, și că Proiectul Constituției din 1822

39 C. Mititelu, „Provisions of Principle with European Constitutional Value on the “Person’s” Right to Freedom and Security”, în *Journal of Danubius Studies and Research*, VI, 2 (2016), pp. 158-165.

40 D. V. Barnoschi, *Originile democrației române. „Cărvunarii”. Constituția Moldovei de la 1822*, Ed. Viața Românească, Iași, 1922, p. 56, 120.

41 D. V. Barnoschi, *Originile democrației române ...*, p. 4.

42 D. V. Barnoschi, *Originile democrației române ...*, p. 7.

43 D. V. Barnoschi, *Originile democrației române ...*, p. 7.

44 C. Mititelu, „The Byzantine Law and its Reception in the Romanian Principalities”, in *Philosophical-Theological Review*, 4 (2014), pp. 33-43.

45 D. V. Barnoschi, *Originile democrației române ...*, p. 8.

a fost numit chiar de principalul ei autor, Ionică Tăutu, „Așezământ” al țării, adică lege fundamentală a acesteia.

Ocupația „manu militari” a Moldovei de către armatele țarului Rusiei a determinat grupul tinerilor români care promovau ideile Revoluției franceze, adică ale „cărvunilor” (novatorilor), să prefere ca țara lor să rămână sub protectoratul Imperiului ortoman, și să nu fie sub cel al Rusiei țariste. Așa se și explică faptul că, „încă din primele zile ale răzvrătirii grecești”, adică a mișcării „Eteriei”, „cărvunarii iau pe față și cu energie partea turcilor”⁴⁶, care odinioară prin Tratatul din 23 aprilie 1512 încheiat cu Moldova îngăduise „țării toate legile sale naționale și Domnitorului său, conform vechilor instituții pământestești”⁴⁷, adică vechile ei „pronomii” sau privilegii statornicite pe baza vechiului obicei îndelungat și al normelor juridice scrise ale Țării.

Deși „cărvunarii n-au putu să-și consacre Constituția fiindcă n-a permis Rusia”⁴⁸, adică să-i asigure o trăinicie în timp, totuși, din anul 1822 până la Regulamentul organic al Moldovei, din anul 1831, impus de emisia rii Imperiului țarist, un „mare număr de articole din Constituția din 1822 ... au fost aplicate”, ceea ce denotă faptul că acea Constituție a fost „o lege aplicată”⁴⁹.

Aceiași istorici au constatat că textul Constituției din 1822 n-a fost prezentat oficial Porții otomane întrucât autorii ei, adică cărvunarii (înnoitorii sau reformatorii), au considerat că aceasta nu era decât rezultatul unei „reforme interne”⁵⁰, cerute însă și de contextul politicii internaționale din vremea aceea, și mai ales de realitățile sociale și politice ale Moldovei.

Prevederile Constituției Cărvunilor

Despre textul acestei Constituții s-a afirmat că acesta este rezultatul transcrierii unui număr de 77 „Ponturi” (Articole) întocmite „spre a sluji pământestești ocărmuirii de temelie până se va putea înștiința Pravila țării într-o desăvârșită alcătuire” (Preambul)⁵¹. Era deci vorba de necesitatea stringentă

46 D. V. Barnoschi, *Originile democrației române ...*, p. 79.

47 D. V. Barnoschi, *Originile democrației române ...*, pp. 134-135.

48 D. V. Barnoschi, *Originile democrației române ...*, p. 272.

49 D. V. Barnoschi, *Originile democrației române ...*, p. 241.

50 D. V. Barnoschi, *Originile democrației române ...*, p. 89.

51 Constituția „Cărvunilor” 13 septembrie 1822, în C. Ionescu, *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991*, ed. a III-a, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 93.

a întocmirii unei Pravile a Țării, fiindcă vechile ei Pravile⁵² au fost înlocuite de „Pravilele grecilor”, ale căror prevederi au fost aplicate de exponenții regimului fanariot în interesul lor, nesocotind astfel și „vechile obiceiuri ale Țării”, de unde și cerința imperioasă ca și Moldova să aibă o „Pravilă”, o lege fundamentală, aidoma Vechilor Așezăminte ale Țării.

Referitor la „Pravila Țării”, Ionică Tăutu (1795-1830) – unul dintre principalii autori ai Constituției Cărvunarilor – scria în anul 1828 că, deși „din veacul al 17-lea au început a intra grecii în numărul domnilor acestui Principat”, adică al Moldovei, totuși, de-abia de la „începutul secolului al 18-lea pricinile vremii au făcut să intre domnia Țării cu totul în mâna grecilor fanarioți. Aceștia fără nicio legătură cu locul Moldovii, ..., n-au putut să poarte nici un interes lipit de interesul țării, nici o iubire pentru dânsa, nici o tragere pentru binele neamului”, decât „folosul cel în parte”, adică „folosului lor”⁵³.

Același patriot român, Ionică Tăutu, menționa că Pravila lui Alexandru cel Bun, „de pre la începutul veacului al 15-lea”, rămâne „cea dintâi pravilă în limba locului”, dar, datorită faptului că n-au mai sporit „pravilele locului”, domnitorii fanarioți au început să judece și să ia hotărâri după pravilele împăraților grecești, care a determinat Biserica să-și înfăptuiască „justiția ecleziastică” în conformitate cu prevederile Pravilelor tipărite în limba română⁵⁴.

În „Constituția Cărvunarilor” se prevedea ca „înaintea pravilei să fie socotiți toți deopotrivă și fără deosebire, având a fi și pravila una și aceeași pentru toți” (Art. 18), de unde și obligația ca „Adunarea sfatului obștesc” să îndrepte „pravilele după trebuința ce ar fi”, și să așeze „buna orânduială Bisericilor și mănăstirilor Țării” (Art. 21).

Încă din Pontul (Articolul) 1 Constituția Cărvunarilor a ținut să amintească faptul că Moldova s-a bucurat din „vechime de privilegiul slobozeniei” (independenței) și de „acela al volniciei de a se oblădui (conduce, n.n.) cu ocărmuitorul său și cu Pravilele Țării sub umbrirea (protecția,

52 C. Mititelu, *Dreptul bizantin și receptarea lui în Pravilele tipărite, în Țările Române, din secolul al XVII-lea*, Ed. Universitară, București, 2014, p. 13-55.

53 I. Tăutu, „Politicești luări aminte asupra Moldaviei, 1828, par. 4”, în *Scrieri social-politice*, Ed. Științifică, București, 1974, pp. 216-217.

54 C. Mititelu, „Justiția ecleziastică după Pravilele tipărite, în limba română, din secolul al XVII-lea”, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, VIII, 1 (2004), pp. 203-218.

n.n.) preaputernicei împărății (Porții otomane, n.n.)”⁵⁵, așa după cum se prevăzuse și în Tratatul din 23 aprilie 1512 încheiat între Moldova și Poarta otomană, care „lăsa Țării toate legile sale naționale și domnitorul său, conform vechilor instituții pământești”⁵⁶.

În percepția autorilor Constituției din 13 septembrie 1822, protectoratul Porții otomane nu însemna deci pierderea sau diminuarea suveranității Statului român față de Poartă, ci punerea Țării sub ocrotirea uneia dintre Marile puteri imperiale ale epocii respective.

În „Pontul” (Articolul) al 2-lea din Constituția Cărvunilor s-a prevăzut ca Țara „să-și aibă întru nestrămutare viață stăpânitoare a pravoslavniciei credințe creștinești a Răsăritului, spre a urma cu toată slobozenia după rânduelele ei cele legiuite și obișnuite în pământul acesta” (Art. 2).

Textul constituțional a reafirmat deci – în spiritul tradiției pravilnice a Țărilor Române – statutul juridic al religiei creștine de Confesiune ortodoxă, ai cărei adepți erau – la vremea aceea – toți locuitorii Țării Moldovei, de unde și faptul că autorii Constituției au revendicat în mod expres dreptul românilor moldoveni de aș manifesta în mod public credința lor creștină și a o practica după rânduielile statornicite din vechime în pământul țării lor.

În textul aceluiași „Pont” (Articol) s-a prevăzut ca „să fie suferiți” (admiși, n.n.) și „cei de alte credinți, după obiceiul din vechiu păzit în pământul acesta, de a avea slobodă lucrare credinței lor” (Art. 2)⁵⁷, adică deplină libertate religioasă.

Deși unica religie receptată de români, încă din epoca apostolică, a fost cea creștină de rit răsăritean, totuși, legiuitorul român din anul 1822 a prevăzut dreptul la libertatea de religie și pentru celelalte etnii, specificând faptul că această rânduială este consfințită de obiceiul păzit în pământul țării.

Referitor la acest vechi obicei al Țării, istoricii afirmă că și în secolele XV-XVI precădere a avut „dreptul nescris” (obiceiul juridic), dar că „au circulat, cel puțin din veacul al XVI-lea, ..., și texte legislative bizantino-slave”, adică texte ale legislației bizantine transmise și prin intermediul

55 C. Ionescu, *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991*, ..., p. 93.

56 Apud D. V. Barnoschi, *Originile democrației române* ..., p. 135.

57 C. Ionescu, *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991*, ..., p. 93.

traducerilor în limba slavonă”, și că printre aceste texte legislative bizantine se numără „în special cele de drept canonic, dar și cu dispoziții de drept penal și civil”⁵⁸.

În arealul românesc (danubiano-pontico-carpatin) au circulat într-adevăr atât colecții de legiuiri bisericești, și anume colecții canonice, alcătuite încă din secolele IV-VI și completate la finele mileniului, cât și colecții de legiuiri de stat (bizantine), în care se făcea referire expresă și la dreptul la libertatea de religie⁵⁹, care este „fons” și „fundamentum” al celorlalte libertăți ale omului⁶⁰.

Prevederi din vechile colecții canonice⁶¹, precum Dionysiana⁶², opera străromânului Dionisie Exiguus (+ 545), colecția lui Ioan Scolasticul (sec. VI) și Syntagma canonică a patriarhului Fotie⁶³ (sec. IX), precum și din colecțiile de legiuiri bizantine, și îndeosebi din Novelele împăraților Justinian, Vasile Macedoneanul, Leon Filosoful etc., le regăsim prezente și în Pravilele Țărilor Române, în care aflăm și numeroase reglementări privind Biserica și instituțiile ei, și implicit despre religia creștină, de Confesiune ortodoxă, care, la vremea aceea, era religia oficială a Țărilor Române.

În textul Constituției Cărvunarilor s-a făcut și precizarea că cei de alte credințe nu trebuiau să aducă vreo atingere credinței pământești, adică credinței neamului românesc, a cărei obârșie urca în epoca apostolică⁶⁴.

În Țările Române, dreptul altor credințe de-a exista și de a se manifesta liber în public a fost rânduit nu numai de vechiul obicei al Țării, ci și

58 Ș. Ștefănescu, „Izvoarele istoriei românilor în secolele XIV-XVI”, în *Istoria Românilor*, ed. a II-a, vol. IV, Ed. Enciclopedică, București, 2012, p. 27.

59 N. V. Dură, „The right to freedom of religion”, in *Annales Canonici*, 10 (2014), pp. 27-40.

60 C. Mititelu, „About the Right to the Freedom of Religion”, in *Rethinking Social Action. Core Values*, coord. A. Sandu et al., Medimond, Bologna, 2015, pp. 833-838.

61 N. V. Dură, *Le Régime de la synodalité selon la législation canonique, conciliaire, oecuménique, du Ier millénaire*, Ed. Ametist 92, București, 1999, pp. 287-382; C. Mititelu, „Internal (Material) Sources of Orthodox Canonical Law”, in *Philosophical-Theological Review*, 1 (2011), pp. 111-120.

62 N. V. Dură, „Denis Exiguus (Le Petit) (465-545). Précisions et correctifs concernant sa vie et son oeuvre”, în *Revista Española de Derecho Canonico*, L (1993), pp. 279-290.

63 N. V. Dură, *Le Régime de la synodalité ...*, pp. 309-382.

64 N. V. Dură, „Scythia Mynor” (Dobrogea) și Biserica ei apostolică. Scaunul arhiepiscopal și mitropolitan al Tomisului (sec. IV-XIV), Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2006, pp. 17-45.

de legea scrisă, care au făcut ca, pe pământul românesc, spiritul de toleranță⁶⁵ și coabitare a diferitelor populații și credințe religioase să fie o realitate incontestabilă, contribuindu-se în felul acesta și la procesul de aculturalizare a tuturor locuitorilor din arealul românesc.

Mărturii istorice ale Țărilor Române privind dreptul la libertatea de religie

În Țările Române, dreptul la libertatea de religie a celor care nu mărturiseau pravoslavnică credință creștină a Răsăritului este adeverit atât de unele izvoare documentare care provin din epoca constituirii statelor românești (sec. XIII-XIV), cât și de prevederile unor Constituții⁶⁶ promulgate în Țările Române.

Mărturiile istorice ne adeveresc și faptul că alături de cei de „lege românească”, adică de românii de religie creștină, care sunt băștinașii țării, au trăit și străini care au primit azil pe pământul românesc, ca de exemplu armenii, care au fost nu numai primiți cu ospitalitatea tradițională românească, ci și ajutați de domnitorii Țării Românești să-și înalțe locașuri de cult, deși aceștia erau de alt rit liturgic. Alături de ei au existat încă din vechime și comunități de evrei, care au adus o contribuție meritorie la afirmarea culturii și spiritualității românești.

Documente din anii 1164, 1292, 1293 și 1327 sunt considerate de istorici ca probe indubitabile că, în Principatele române, „trăiau evrei”⁶⁷, adică înainte de recunoașterea oficială a statelor românești (Țara Românească și Moldova) de către bicefalia bizantină, adică de Basileu și de Patriarhul constantinopolitan.

Mențiuni documentare, indubitabile, privind prezența evreilor „idu-meeni” și „itureeni” în arealul danubiano-pontico-carpatic rămân și inscripțiile găsite în Dacia după cucerirea lui Traian⁶⁸. Prezența lor în cele

65 I. Dură, „La tolérance religieuse en Valachie et en Moldavie pendant la seconde moitié du XVII-e siècle”, în *Irenikon*, LVII, 1 (1984), pp. 52-58; I. Dură, *Recherches sur l'histoire des Pays roumains et leur Eglise (XVIe - XIXe s.)*, Bruxelles, 1985, pp. 8-125.

66 N. V. Dură, „Prevederi constituționale privind libertatea religioasă și protecția ei juridică în România anilor 1858-1938”, în *Jurnalul libertății de conștiință*, 12, 3 (2024), pp. 92-117.

67 N. Iorga, *Istoria evreilor în Țerile noastre*, București, 1913, p. 1.

68 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, p. 2.

două state românești este atestată și de alte surse istorice, care menționează până și nume de evrei, care, în calitatea lor de preceptori, medici, zarafi etc., s-au aflat în slujba Curții domnești încă de pe vremea lui Mircea cel Bătrân, Mircea Ciobanul, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu în Țara Românească, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Vasile Lupu în Moldova, și apoi și în timpul urmașilor acestora⁶⁹ din ambele Țări Românești.

Aceleași surse istorice ne dau mărturie că, în București, „pe la 1760”, existau două sinagogi⁷⁰, și că în timpul războiului ruso-turc din 1774 în Moldova de Sus (Bucovina) prezența evreilor a crescut „până la 298 familii cu 1346 capete”, așa se face că până și generalul austriac Enzenberg constata faptul că pe la anul 1770, la Cernăuți, deși „cea mai mare parte din locuitori sunt creștini ortodocși”⁷¹, existau și mulți evrei.

Prin „Hrisovul din târgul Botoșenilor” se recunoștea faptul că „pe lângă <tagma boierească> și <tagma neguțătoarească creștină>, cu <locuitori moldoveni>”, existau și „breasla armenilor, breasla evreilor, fiecare cu casierul lui”⁷².

Amintim de asemenea și faptul că până și Regulamentul organic, din anul 1831, „care derivă în cea mai mare parte din dezvoltarea proiectelor constituționale ale boierilor noștri, mai ales ale celor din Moldova, așază pe evrei între străinii pe care numai Adunarea Obștească îi putea împământeni, pentru merite deosebite față de țară”⁷³. În anul 1848, la Iași, evreii erau „două treimi ale populației”⁷⁴.

Faptul că tinerii Revoluției de la 1848 au reușit să așază „pe unul din ei, Vodă Cuza, pe tronul amânduror Principatelor, realizând unirea”, în ședințele Divanului Ad-hoc al Moldovei s-a cerut acordarea cetățeniei „fără deosebire a tuturor străinilor”, iar în anul 1858 s-a cerut „împământenirea în masă a evreilor născuți în țară”⁷⁵.

Nu este deci de mirare faptul că „încă din 1860 – apoi la 1865 – Cuza Vodă anunță un proiect de <emancipare graduală a locuitorilor de cult mozaic>”, astfel încât Codul civil din anul 1864 nu făcea altceva decât

69 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, pp. 4-11.

70 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, p. 26.

71 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, p. 18.

72 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, p. 25.

73 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, p. 32.

74 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, p. 32.

75 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, p. 35.

ca, în temeiul articolului 46 al Convenției de la Paris din 1858, să permită „împăământenirea individuală prin Consiliu de stat după trecere de zece ani de la prezentarea unei petițiuni către Domn”⁷⁶.

Prin astfel de decizii se crea într-adevăr „o Românei pentru toți românii”⁷⁷, indiferent de originea lor etnică și credința lor religioasă, în care așa cum declara și Ioan Brătianu în anul 1877 – într-un interviu acordat reprezentatului jurnalului *Deutsche Zeitung* – „intoleranța religioasă atât mie cât și țării mele, e ceva necunoscut”⁷⁸. De altfel, „intoleranța religioasă” – sub forma unui antisemitism – n-a fost niciodată acceptată sau propovăduită de Biserica Ortodoxă Română, chiar dacă uneori unii dintre membrii ei s-au înstrăinat de legea Țării necunoscând „Scripturile”.

În anul 1878 au fost votați „în bloc ... 883 de evrei” în vederea „împăământenirii individuale”, ceea ce l-a determinat pe Nicolae Iorga – unul dintre marii istorici ai Europei – să afirme că niciunul dintre acei „bărbați de stat” care au votat împăământenirea evreilor „nu poate fi taxat de trecere la antisemitism, care ca o concepție religioasă n-a existat niciodată în România, decât în legătură cu persoane fără însemnătate politică”, așa cum a fost cazul cu „atitudinea energică de împotrivire a marelui învățat B. P. Hașdeu, adesea amestecat și în viața politică”⁷⁹.

Aceste mărturii istorice rămân desigur o dovadă peremptorie și în privința spiritului de largă toleranță religioasă de care au beneficiat toate etniile care au conviețuit cu poporul român, indiferent de credința lor religioasă. Acest spirit a rămas de altfel o trăsătură definitorie a neamului nostru. În Moldova, de exemplu, acest spirit de ospitalitate și toleranță în domeniul religios s-a manifestat și în cazul armenilor, husiților, catolicilor, luteranilor etc.

Prin Hrisovul său din 30 iulie 1401, Alexandru cel Bun, domnitorul Moldovei, „îl recunoștea oficial pe episcopul Ohanis al armenilor din țara sa, având scaunul la Suceava”⁸⁰. Același domnitor al Moldovei „a făcut concesiile catolicismului, ca și unii dintre înaintașii săi”, și a aprobat înființarea unei Episcopii catolice la Baia, „alături de cea de la Siret”⁸¹.

76 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, p. 36.

77 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, p. 37.

78 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, p. 39.

79 N. Iorga, *Istoria evreilor ...*, pp. 39-40.

80 Ș. Ștefănescu, „Consolidarea poziției politice a Țărilor Române până la mijlocul secolului al XV-lea”, în *Istoria Românilor*, ed. a II-a, vol. IV, ..., p. 325.

81 Ș. Ștefănescu, *Consolidarea poziției politice a Țărilor Române ...*, p. 325.

Aceleași mărturii documentare ale istoriografiei de limbă română ne atestă faptul că Alexandru cel Bun „a permis și așezarea husiților în Moldova, mai ales într-un context în care, refugiați în Transilvania, unde erau persecutați de ierarhia catolică, aceștia au căutat și au găsit refugiul în Moldova”⁸².

Este de altfel vrednic de a fi menționată și informația privitoare „la o dispută teologică organizată la curtea domnească, în prezența Voievodului, între episcopul catolic de Baia și căpetenia husiților din Moldova”⁸³. Faptul că Alexandru cel Bun patronează o astfel de dispută teologică ne îndreptățește să vedem în el un domnitor care își preluase și rolul de conducător religios, așa cum o făcuse odinioară – la scară universală – împăratul Constantin cel Mare, care a convocat primul parlament al lumii creștine, și anume Sinodul I ecumenic de la Niceea 325, evocat anul acesta de întreaga lume creștină cu ocazia împlinirii a 1700 de ani de la întrunirea lui, și la care a fost prezentă și Biserica neamului românesc prin Întâistătorul Bisericii din Scythia Minor⁸⁴, adică arhiepiscopul Tomisului de atunci⁸⁵.

În privința politicii religioase, domnitorii Țărilor Române au rămas fideli tradiției bizantine, prefațată de împăratul Constantin cel Mare, care, prin legile și măsurile luate, a făcut ca din secolul al IV-lea până la schisma de la 1054 să se poată vorbi despre „Respublica christiana”, adică despre o Republică creștină, care a creat premisele pentru Europa „patriilor”, adică a statelor unor națiuni organizate pe criteriu etnic și geografic, și în care religia a continuat să aibă un rol determinant în viața societății umane.

În loc de concluzii

Textul Constituției Cărvunarilor oferă oricărui cercetător avizat posibilitatea de a lua cunoștință și de modul în care românii de la începutul secolului al XIX-lea au perceput și definit drepturile omului.

82 Ș. Ștefănescu, Consolidarea poziției politice a Țărilor Române ..., p. 325.

83 Ș. Ștefănescu, Consolidarea poziției politice a Țărilor Române ..., p. 326.

84 N. V. Dură, C. Mititelu, „The State and the Church in IV-VI Centuries. The Roman Emperor and the Christian Religion”, in *SGEM Conference on Political Sciences, Law, Finance, Economics & Tourism*, Albena, I (2014), pp. 923-930.

85 N. V. Dură, „Edictul de la Milan (313) și impactul lui asupra relațiilor dintre Stat și Biserică. Câteva considerații istorice, juridice și eclezio-logice”, în *Mitropolia Olteniei*, 5-8 (2012), pp. 28-43.

Apărută după eliminarea domniilor fanariote din Țările Române, Constituția Cărvunilor ne certifică faptul că autorii ei au făcut *expressis verbis* referire și la drepturile și libertățile omului, printre care și la dreptul la libertatea de religie, care până astăzi, în „epoca globalizării”, implică și dreptul la libertatea credințelor religioase⁸⁶.

Dar, o astfel de politică de stat privind dreptul la libertatea de religie n-a fost generată de spiritul Revoluției franceze, ci de cel al tradiției de toleranță religioasă manifestată de români încă de la apariția Statului lor (sec. XIV).

Prin exponenții lor de marcă, Academii domnești, în care se vorbea despre filosofia lui Aristotel în termenii cunoașterii atât prin credință, cât și prin contradicția de raționament, adică prin aporeme, procedeu promovat și de corifeii iluminismului european din vremea aceea, și-au adus desigur o contribuție meritorie și la cunoașterea omului și la definirea drepturilor lui.

Prin drepturile omului prevăzute în „Ponturile” (Articolele) ei, Constituția Cărvunilor a rămas un text de referință nu numai pentru juriștii români, ci și pentru colegii lor din arealul european, fiindcă textul acesteia a avut un vădit impact în literatura juridică din acest spațiu geografic și datorită caracterului ei iluminist, de sorginte umanistă (filosofică).

Necesitatea de-a cunoaște și reactualiza conținutul ideatic al textului acestor „Ponturi” o impune și faptul că, la români, atitudinea lor de toleranță și coabitare își are ca temei și sursă atât vechile Așezăminte ale Țărilor Române, care au avut valoare constituțională, cât și textul vechilor Constituții române, în care aflăm evidențiate principiile afirmate de legea creștină a ospitalității și toleranței strămoșilor noștri, care trebuie să fie o lecție de viață demnă de urmat pentru generațiile de astăzi și de mâine.

Bibliografie:

- * ARSENI, A., *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, Chișinău, 1997.
- * BARNOSCHI, D. V., *Originile democrației române. „Cărvunarii”. Constituția Moldovei de la 1822*, Ed. Viața Românească, Iași, 1922.

86 C. Mititelu, „The “Globalization Era” and the Right of the Church to Preach the Gospel to All Peoples. Canonical-Juridical Considerations and Assessments”, in *Ecumeny and Law*, 5 (2017), pp. 127-146; E.I. Roman, „Religious Freedom in the Current Pandemic Context. A Case Study: the Pilgrimage to Iași”, in *Teologia*, 88, 3 (2021), pp. 45-56; E.I. Roman, „Religious Life – a Factor of Cohesion between the National and European Legislation”, in *Journal of Legal Studies*, 1-2 (2012), pp. 163-174.

- ✦ BERINDEI, D., „Revoluția din 1821 în Principatele Române”, în *Istoria Românilor*, ed. a II-a, vol. VII, tom I, Ed. Enciclopedică, București, 2015, pp. 21-49.
- ✦ BRAȘOVEANU, F., „International protection of human rights”, în *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 2 (2012), pp. 135-137.
- ✦ DURĂ, I., „La tolérance religieuse en Valachie et en Moldavie pendant la seconde moitié du XVII-e siècle”, în *Irenikon*, LVII, 1 (1984), pp. 52-58.
- ✦ DURĂ, I., *Recherches sur l'histoire des Pays roumains et leur Eglise (XVIe - XIXe s.)*, Bruxelles, 1985, pp. 8-125.
- ✦ DURĂ, N. V., „Denis Exiguus (Le Petit) (465-545). Précisions et correctifs concernant sa vie et son oeuvre”, în *Revista Española de Derecho Canonico*, L (1993), pp. 279-290.
- ✦ DURĂ, N. V., „Drepturile și libertățile fundamentale ale omului și protecția lor juridică. Dreptul la religie și libertatea religioasă”, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, 3 (2005), pp. 5-33.
- ✦ DURĂ, N. V., „Drepturile și libertățile omului în gândirea juridică europeană. De la „Justiniani Institutiones” la „Tratatul instituind o Constituție pentru Europa””, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, 1 (2006), pp. 129-151.
- ✦ DURĂ, N. V., „Edictul de la Milan (313) și impactul lui asupra relațiilor dintre Stat și Biserică. Câteva considerații istorice, juridice și ecleziologice”, în *Mitropolia Olteniei*, 5-8 (2012), pp. 28-43.
- ✦ DURĂ, N. V., „On the nature of Law. Considerations of legal-philosophical doctrine”, în *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, 2 (2023), pp. 105-120.
- ✦ DURĂ, N. V., „Prevederi constituționale privind libertatea religioasă și protecția ei juridică în România anilor 1858-1938”, în *Jurnalul libertății de conștiință*, 12, 3 (2024), pp. 92-117.
- ✦ DURĂ, N. V., „Scythia Mynor” (Dobrogea) și Biserica ei apostolică. Scaunul arhiepiscopal și mitropolitan al Tomisului (sec. IV-XIV), Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2006.
- ✦ DURĂ, N. V., „The Right and its Nature in the Perception of the Roman Jurisprudence and of the Great Religions of the Antiquity”, in *Rethinking Social Action. Core Values*, coord. A. Sandu et al., Medimond, Bologna, 2015, pp. 517-524.

- ✦ DURĂ, N. V., „The right to freedom of religion”, in *Annales Canonici*, 10 (2014), pp. 27-40.
- ✦ DURĂ, N. V., *Le Régime de la synodalité selon la législation canonique, conciliaire, oecuménique, du Ier millénaire*, Ed. Ametist 92, București, 1999.
- ✦ DURĂ, N. V.; C. Mititelu, „Concepțiile unor filosofi musulmani din secolele IX-XII despre cunoașterea „Adevărului” prin „Credință” și „Rațiune””, în *Jurnalul libertății de conștiință*, 12, 2 (2024), pp. 808-837.
- ✦ DURĂ, N. V.; C. Mititelu, „Human rights and their universality. From the rights of the „individual” and of the „citizen” to „human” rights”, în *Exploration, Education and Progress in the third Millennium*, Galati University Press, Galați, I, 4 (2012), pp. 103-127.
- ✦ DURĂ, N. V.; C. Mititelu, „The State and the Church in IV-VI Centuries. The Roman Emperor and the Christian Religion”, in *SGEM Conference on Political Sciences, Law, Finance, Economics & Tourism*, Albena, I (2014), pp. 923-930.
- ✦ FAUR, A. S., „Construirea românului și a națiunii române. Ideea de națiune în textele juridice și ideologice din spațiul românesc în secolul al XIX-lea”, în *Acta Musei Porolissensis*, XXXVI, 2014, pp. 71-92.
- ✦ GEORGESCU, V., *Political Ideas and the Enlightenment in the Romanian Principalities (1750-1831)*, Columbia University Press, New York, 1971.
- ✦ IONESCU, C., *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991*, ed. a III-a, Ed. C.H. Beck, București, 2016.
- ✦ IORDACHE, A., *Principatele României în epoca modernă. I. Domniile pământene și ocupația rusească (1821 - 1831)*, Ed. Albatros, București, 1996.
- ✦ IORGA, N., *Istoria evreilor în Țerile noastre*, București, 1913.
- ✦ MĂNUCĂ, D., „Scrisori inedite de la Ionică Tăutu”, în *Anuar de Lingvistică și Istorie Literară*, XIX (1968), pp. 189-197.
- ✦ MITITELU, C., „About the Right to the Freedom of Religion”, in *Rethinking Social Action. Core Values*, coord. A. Sandu et al., Medimond, Bologna, 2015, pp. 833-838.
- ✦ MITITELU, C., „Contribuția corifeilor Școlii de la Salamanca la apărarea drepturilor fundamentale ale omului. Considerații și evaluări”, în *Jurnalul libertății de conștiință*, 12, 1 (2024), pp. 108-128.
- ✦ MITITELU, C., „Internal (Material) Sources of Orthodox Canonical Law”, in *Philosophical-Theological Review*, 1 (2011), pp. 111-120.

- MITITELU, C., „Justiția ecleziastică după Pravilele tipărite, în limba română, din secolul al XVII-lea”, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, VIII, 1 (2004), pp. 203-218.
- MITITELU, C., „Provisions of Principle with European Constitutional Value on the “Persons” Right to Freedom and Security”, în *Journal of Danubius Studies and Research*, VI, 2 (2016), pp. 158-165.
- MITITELU, C., „Regulamentele organice și drepturile omului”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 9, 2 (2021), pp. 70-96.
- MITITELU, C., „The “Globalization Era” and the Right of the Church to Preach the Gospel to All Peoples. Canonical-Juridical Considerations and Assessments”, în *Ecumeny and Law*, 5 (2017), pp. 127-146.
- MITITELU, C., „The Byzantine Law and its Reception in the Romanian Principalities”, în *Philosophical-Theological Review*, 4 (2014), pp. 33-43.
- MITITELU, C., *Dreptul bizantin și receptarea lui în Pravilele tipărite, în Țările Române, din secolul al XVII-lea*, Ed. Universitară, București, 2014.
- MITITELU, C., *Pravilele românești, tipărite, din secolul al XVII-lea. Infracțiuni și pedepse*, București, Ed. Didactică și Pedagogică RA, 2012.
- NOICA, C., „Aristotelismul și Principatele Române în sec. XVII-XVIII. Pentru valorificarea filozofică a lui Teofil Coridaleu”, în *Studiile clasice în România*, IX (1967), pp. 253-266.
- PLATON, G., „Restaurarea domniilor naționale (1821-1828)”, în *Istoria Românilor*, ed. a II-a, vol. VII, tom I, Ed. Enciclopedică, București, 2015, pp. 57-77.
- RÎBCA, E.; V. Zaharia, V. Mărgineanu, *Istoria doctrinelor politice și de drept*, Ed. Museum, Chișinău, 2005.
- ROMAN, E.I., „Religious Freedom in the Current Pandemic Context. A Case Study: the Pilgrimage to Iași”, în *Teologia*, 88, 3 (2021), pp. 45-56.
- ROMAN, E.I., „Religious Life – a Factor of Cohesion between the National and European Legislation”, în *Journal of Legal Studies*, 1-2 (2012), pp. 163-174.
- ȘTEFĂNESCU, Ș., „Consolidarea poziției politice a Țărilor Române până la mijlocul secolului al XV-lea”, în *Istoria Românilor*, ed. a II-a, vol. IV, Ed. Enciclopedică, București, 2012, pp. 303-329.
- ȘTEFĂNESCU, Ș., „Izvoarele istoriei românilor în secolele XIV-XVI”, în *Istoria Românilor*, ed. a II-a, vol. IV, Ed. Enciclopedică, București, 2012, pp. 1-32.

- ✦ TĂUTU, I., *Scrieri social-politice*, Ed. Științifică, București, 1974.
- ✦ *Teoria Drepturilor Omului. Evoluția conceptelor politico-juridice privind drepturile omului*, <https://eresursedrept.wordpress.com/wp-content/uploads/2021/04/evolutia-conceptelor-politico-juridice-privind-drepturile-omului.pdf> (accesat la 1. 08. 2025).
- ✦ ZAMFIRACHE, C. P., *Prima constituție modernă din istoria românilor. Ce-și doreau progresiștii moldoveni acum 200 de ani?*, https://adevarul.ro/stiri-locale/botosani/prima-constitutie-moderna-din-istoria-romaniilor-1967995.html#google_vignette (accesat la 19. 08. 2025).

Instrumente juridice internaționale:

- ✦ *Constituția Republicii franceze din 4 octombrie 1958*, trad. A. Ciobanu-Dordea, Ed. All Educational S.A., București, 1998.
- ✦ **Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789**, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789> (accesat la 14.09.2025).